

תלמידות תיכון בגרמניה גילו את ההיסטוריה האבודה של קורבנות השואה

שיחת טלפון לא צפויה הובילה בשנה שעברה את אילנה מוזס מחולון לברלין. שם היא פגשה מורה ותלמידות שהשתתפו בפרויקט הנצחה וגילו לה פרטים שלא ידעה על משפחתה

[עופר אדרת](#)

27.01.2015 08:32

לפני חצי שנה פרצה מרטינה דטהולף בבכי לעיני תלמידותיה וקהל קטן שהצטופף על המדרכה בפתח בניין מספר 31 ברחוב "וסטפלישה" בברלין. לאחר מספר רגעים, דטהולף, מורה בבית ספר תיכון, שאפה אוויר וחזרה להקריא את קורות חייהם של שני יהודים – היינריך וסוזי מוזס – שגרו פעם בבניין שלרגליו עמדה הקבוצה.



צילום: עופר אדרת

אילנה מוזס והתלמידות הגרמניות בפתח הבית של סבה וסבתה בברלין, לצד אבני הנגף לזכרם

מספר דקות לפני כן הגיעו למקום שלושה פועלים גרמנים עם מריצה וחומרי בניין, והניחו שתי אבנים זהובות בשקע שחפרו במדרכה. על אחת נכתב: "כאן גר היינריך מוזס. יליד 1892. גורש ב-26.6.1942. נרצח במינסק". על האבן לידה נכתב: "כאן גרה וסוזי מוזס לבית קאולברס. ילידת 1896. גורשה ב-24.6.1942. נרצחה במינסק."

שתי האבנים האלה הצטרפו לעשרות אלפי "אבני נגף" (בגרמנית: "שטולפרשטיינה") נוספות הפזורות באירופה ומנציחות את קורבנות הנאצים. האבנים מוצבות בפתח הבתים מהם גורשו יהודים, בכניסות לבתי הספר בהם למדו ומול הבניינים בהם עבדו.

בקהל שנאסף ברחוב וסטפלישה היתה אילנה מוזס, בת 64, נכדתם של היינריך וסוזי. מוזס הגיעה לטקס במיוחד מישראל, חרף העובדה שהיא סועדת את אמה הקשישה בחולון. אילנה לא זכתה להכיר את סבה וסבתה. כל שהיא יודעת הוא כי הם היו "ממשפחה אמידה עם משרתים", כדבריה. מוזס הביטה על המקום בו גרו פעם בני משפחה, בלב רחוב מרכזי במערב העיר, והתקשתה להסתיר את רגשותיה. "לא ידענו עליהם הרבה. עד היום אני לא יודעת מה באמת קרה להם", אמרה.



צילום: עופר אדרת

אילנה מוזס בפתח ביתם של סבה וסבתה

שנה שעברה קיבלה מוזס שיחת טלפון מברלין. בעבר השני של הקו היתה דטהולף, שסיפרה בהתרגשות על פרויקט ההנצחה שבו היא לוקחת חלק לצד מורה נוספת וארבע מתלמידותיהן בבית הספר התיכון על שם ולטר רתנאו (שר החוץ היהודי של גרמניה שנרצח בעת כהונתו). בהתנדבות מלאה קיבלו על עצמן המורות והתלמידות לחקור את עברם של עשרה אנשים שגרו פעם בשכנות לבית הספר הוותיק, שציין לאחרונה מאה שנה להיווסדו. כך הן גילו את סיפורם של בני הזוג מוזס מרחוב וסטפלישה 31.

בהנחיית שתי המורות, נברו התלמידות בארכיונים בברלין ובעיר פוטסדאם הסמוכה לה, ושרטטו את סיפור חייהם ומותם של השניים. במקביל, הן אספו כסף כדי לממן את הנחת אבני הזיכרון עבורם.

בשנים האחרונות מספר הולך וגדל של בתי ספר בגרמניה נרתמים לפרויקט ההנצחה בעזרת אבני הנגף. חלקם מצליחים ליצור קשר עם קרובי המשפחה של הנרצחים ומזמינים אותם לטקס לזכרם. דטהולף פנתה לשגרירות ישראל בברלין, שהעבירה את הפנייה לגידי פורז, "בלש היסטורי", שמתמחה באיתור קרובי משפחה אבודים. במאגרים של "יד ושם" מצא פורז את "דף העד" שנכתב על בני הזוג מוזס, וכך נמצאה הנכדה אילנה.



היינריך מוזס

צילום: משפחת מוזס



סוזי מוזס

צילום: משפחת מוזס

היינריך מוזס, גדל בברלין, היכן שעסק בטקסטיל ומסחר. כשהיה בן 20 הוא גויס לצבא הגרמני ושירת בין השנים 1912 ו-1917 בחיל הרגלים במזרח פרוסיה. בעקבות שירותו במלחמת העולם הראשונה נזקק לטיפול רפואי ובסופו של דבר נפסקה לטובתו קצבת נכות. בבעלותו היתה חנות כלבו ברחוב ביסמרק 8 בעיר גומבין בפרוסיה, אך לאחר עליית הנאצים לשלטון הוא נאלץ למכור את העסק ולהעביר את רוב הכסף למדינה.

היינריך הביא עם רעייתו סוזי לעולם שלושה ילדים, שעלו לישראל לפני השואה וניצלו מהגורל שפקד את הוריהם. אחד משלושת הילדים, אלכס, היה אביה של אילנה. מנישואיו של אלכס נולדו מוזס ואחיה.

"הוא לא הצליח להביא את הוריו לישראל", אמרה. דטהולף מצאה בארכיון בברלין מכתב מהסב שנשלח בינואר 1939 לבנו בארץ ישראל, ובו הוא מבקש עזרה בהשגת המסמכים הנדרשים להגירה. "אולי הוא היה מבוגר מדי ולכן הבריטים לא נתנו לו אישור", אמרה מוזס.

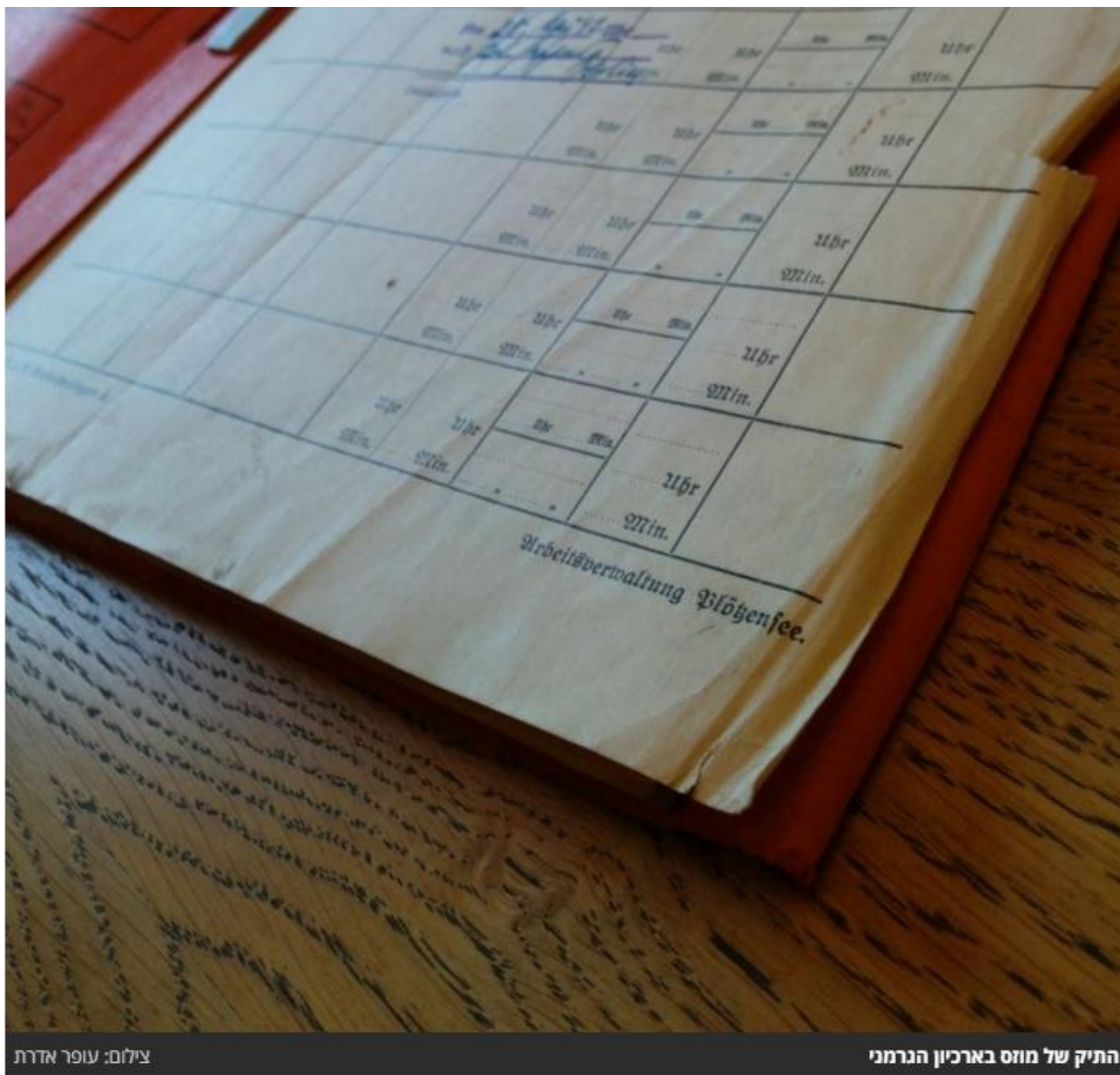
אחרי טקס הנחת אבן הזיכרון נסעו מוזס ודטהולף לארכיון של מדינת המחוז ברנדנבורג השוכן בפוטסדאם. חמישה קלסרים חיכו להן על השולחן. באחד מהם ראתה מוזס בפעם הראשונה את תמונתו של סבה היינריך לאחר מעצרו בקיץ 1940. ללא חולצה, רזה ומבוהל הוא ניבט מבעד לצילום. "זה אדם שלפני כן היה בעל עסק וחי עם משרתים", הזכירה בעצב.



צילום: עופר אדרת

התיק של מוזס בארכיון הגרמני עם תמונתו בעציר

עשרות עמודים מלאים בפרטים ביוגרפיים וטכניים על חייו, רכוש, בריאותו וה"עבירה" בה "הורשע" מילאו את הקלסרים. הנאצים האשימו אותו במכירה בלתי חוקית של גרביים. בשל כך הוא נשלח לשנה וחצי מאסר. מוזס עיינה בפרוטוקולים של המשפט, בדו"ח על מעצרו ומאסרו, ולא הצליחה להבין דבר אחד פשוט: "למה, לעזאזל, השקיעו הנאצים כל כך הרבה ניירת ובירוקרטיה בתיעוד מפורט ואובססיבי של חייו של אדם שממילא תכננו לרצוח זמן קצר לאחר מכן?", היא שאלה. בשיחה עם דטהולף עלתה שאלה נוספת: "למה בכלל לערוך לו משפט, עם עורכי דין ושופט? למה לא פשוט לרצוח אותו, כמו שעשו ממילא אחר כך."



צילום: עופר אדרת

התיק של מוזס בארכיון הגרמני

בארכיון צדו את עיניה של דטהולף שלושה מסמכים שמתמצתים את הזוועה כולה. האחד היה קורות חייו של הסב, בכתב ידו. הוא תיאר שם את לימודיו בבית ספר ברחוב שונהאוזר בברלין – היום אחד מצירי התנועה המרכזיים בשכונת פרנצלאוורברג התוססת במזרח העיר; את עבודתו בחברת הטקסטיל "סימון"; את שירותו הצבאי, פציעתו והקיצבה שקיבל מגרמניה, שכעת עצרה אותו על מכירה לא חוקית של גרביים.

בכתב ידו הוא הביע צער על המעשה והתחייב לא לחזור עליו. "מעולם לא ביצעתי פשע לפני כן", כתב. אילנה הביטה במסמכים, מזועזעת. "בכלל לא ידענו על הסיפור הזה. מעולם לא שמענו שהוא נעצר", אמרה.

מסמך נוסף שבלט בין מאות העמודים בארכיון היה האישור שניתן לאשתו סוזי לבקר אותו בבית המעצר בברלין, שם נכלא טרם הועבר לכלא. "בת הזוג, שרה מוזס, ברלין, הלנזה, רח' וסטפלישה 31, מקבלת כאן אישור לבקר את האסיר היינריך ישראל מוזס", נכתב שם. היא רשאית להביא לו מעיל חורף, הוסיפו הנאצים. התאריך היה 20 בדצמבר 1940. צלב קרס התנוסס על הטופס.

המסמך השלישי היה מנוכר יותר. המשטרה ביקשה ממנהל הכלא לא לשחרר את היינריך לחופשי בתום תקופת המאסר, אלא להעבירו לידיה. היה זה ב-24 במאוס 1942. שלושה חודשים לאחר מכן הוא ואשתו הועלו על רכבות והוסעו למינסק, משם לא שבו. המסמך האחרון בו עיינה בארכיון היה הצהרת הרכוש של סבה. היא היתה ריקה. "אדם עשיר כל כך נותר חסר כל", אמרה בעצב. "נשלח למזרח, הייל היטלר", נכתב שם.



צילום: עופר אדרת

אבני הזיכרון להיינריך וסוזי מוזס